

Victor NEUMANN

***MODERNIZAREA INCOMPLETĂ A ROMÂNIEI:
O PERSPECTIVĂ ISTORICO-ISTORIOGRAFICĂ***

(Schiță)

Regimurile totalitare creează <spații de experiență> și <orizonturi de așteptare> care trebuie examinate prin prisma propriului lor context lingvistico-politic.

Ce interferențe a avut istoriografia cu ideologiile lumii moderne și în special cu cele ale sistemelor politice totalitare din secolul XX? Este utilă astăzi viziunea multiperspectivistă a istoriei? Există interpretări ale trecutului care indică o continuitate de la un sistem politic la altul. Există, de asemenea, conservarea memoriei colective printr-o politică oficială a memoriei. Reinhart Koselleck a observat că separarea de modul de gândire moștenit din trecut se produce lent și doar parțial. Pentru o reflecție onestă, el a arătat că e important refuzul conținutului tradițional al discursului istoric, erorile interpretative, omnipotența lui. De aici s-a născut interesul major pentru o nouă politică a memoriei. În ceea ce mă privește, m-a pasionat studiul care urmărește, alături de descriere, înțelesul faptelor, evenimentelor, oamenilor, personalităților și instituțiilor lor. De aici, preocuparea constantă din ultimele decenii privind istoria conceptelor și teoria istoriei.

Tensiunea dintre “spațiul experienței” și “orizontul așteptărilor” explică necesitatea unei interpretări istorice contextualizate a limbajului folosit în fiecare caz. De pildă, documentele provenind din arhiva *Consiliului Național de Studiere a Arhivelor Securității* (CNSAS) necesită o analiză lingvistică și o contextualizare din partea istoricilor, a profesioniștilor în științele umaniste și social-politice. Examinarea logicii lingvistice specifică statului național-comunist român arată diferențe majore între limbajul angajaților acestuia și limbajul societății. Pentru a înțelege și mai exact diferențele amintite, se cere analizat rolul jucat de limbajul partidului comunist și al instituțiilor subordante acestuia, ceea ce presupune cercetarea mai multor „limbi”. Se poate susține cu suficiente argumente că în timpul regimului național-comunist din România nu exista un discurs comun. Afirmția potrivit căreia “X a spus cutare lucru despre cutare persoană” ori “X a

spus asta și asta” nu e legată de realitate, nu provine dintr-un anume mediu social, nici măcar din limbajul cotidian al epocii. E un limbaj artificial, particularizând instituțiile aflate în slujba puterii, punând în aplicare ideile și legile statului totalitar ce pedepsea ori excludea diferențele de orice fel¹.

Spre deosebire de arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS), arhiva STASI a fostei poliții secrete a Republicii Democrate Germane (DDR) a fost integrată Arhivelor Federale ale Germaniei, oferind acces liber cercetătorilor. În felul acesta, medierea politică, respectiv controlul (și șantajul) informațiilor din dosarele construite și arhivate de instituția de represiune au fost înlocuite de cercetarea profesionistă și onestă a documentelor. Pentru o cât mai corectă decodare a sistemului, studiul lor e însoțit adesea de experiența istorică rezultată din memoria individuală - unică și irepetabilă - a celui vizat de instituția în cauză.

E vorba aici de o logică a limbajului (“spațiul experienței”, “orizontul așteptării”) construită de instituția totalitară însăși. Cu alte cuvinte, arhiva Securității statului național-comunist – transferată după 1989 la CNSAS - nu ajută la diagnosticarea realității social-politice, o mare parte din informațiile din documentele ei fiind inexacte. Cât privește suprapunerile conceptuale identificate în vocabularul din piesele de arhivă, ele indică modernizarea statală incompletă. Rezultă rolul cercetărilor competente, doar ele putând contribui la înțelegerea nuanțată a oamenilor și a lucrurilor, a realităților unui timp în care obsesia secretelor, interdicțiile și manipularea prin minciuni făceau parte din doctrina oficială.

Regimurile totalitare creează “spații de experiență” și “orizonturi de așteptare” care trebuie examinate prin prisma propriului lor context lingvistico-politic, mai ales că limbajele instituționale devin principalul instrument de constrângere, subminând dezvoltarea relațiilor interumane. E și acesta un motiv pentru a înțelege de ce studiul istoriei conceptelor fundamentale dintr-o limbă – istoricul Reinhart Koselleck dimpreună cu o echipă interdisciplinară de cercetători a demonstrat importanța acestuia pentru cultura istorică germană postbelică (pentru științele umaniste și sociale în general) - se pot deschide perspective novatoare în

¹ Mulțumesc istoricului Armin Heinen, profesor al Universității din Aachen, Germania, pentru semnalarea acestui aspect. De asemenea, pentru discuția privind metoda de cercetare a documentelor din arhivele speciale a fostelor state comuniste din Europa de Est.

cazul istoriei României și a timpului modernității la români. Sînt convins că și astfel vor fi mai lesne de examinat arderea etapelor petrecută în faza de formare a statului-națiune, precum și orientările ideologice din cursul secolului al XX-lea care au condus la instaurarea a două regimuri politice totalitare unul după altul.

Dacă Reinhart Koselleck a fost interesat de transformările lingvistice din lumea germană, de curentele de idei ca teorii culturale, de concepte precum *istorie*, *reformă*, *progres*, *revoluție*, *libertate*, *cultură* și *cultură-națională*, *etnicitate-etnonațiune*, *națiune-naționalism*, *patriotism*, *rasism*, *antisemitism*, *nazism*, *libertate* etc., abordarea pe care am găsit-o utilă istoriografiei române trimite la concepte care descriu procesul neterminat al modernizării într-un spațiu în care contradicțiile sociale merg mîna în mîna cu asimetria gîndirii și acțiunii politice și cu modul în care acestea se oglindesc în formele lingvistice.

În expunerea mea voi avea în vedere un aspect esențial: rescrierea și reconstrucția trecutului trebuie să țină seama de diversele contexte, dar și de “experiența istoriei”, “semantica istorică”, „orizontul așteptării” și „regimul istoricității”. Pornind de la acestea și ținînd seama de biografia personală, interpretarea științifică a istoriei o fac dinspre prezent, incluzînd acțiunile umane transmise de structurile sociale și temporale. Cunoașterea rezultată devine relevantă pentru toți cei ce caută să înțeleagă trecutul și relația acestuia cu prezentul.